

Uhrin politiikka: Kristus sisällissodan symbolina

Niko Huttunen, dos.

”Kohtalonsa kovan kärsineet kunnon toverit – muistonne elää.” Teksti on punaisten haudalta Taipalsaarella. Tältä metsähaudalta kertyy 30 kilometriä, jos lähtee maitse Taipalsaaren kirkolle. Siellä on valkoisten hauta. Kivessä kerrotaan, että haudatut kuolivat ”Suomen itsenäisyyden ja laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolesta”. Molemmissa on Kristus, vaikka sitä ei äkkiä huomaakaan.

Valeuutisia ja vihanlietsontaa

Valeuutiset eivät ole uusi ilmiö. Toukokuun alussa 1918 *Helsingin Sanomat* julkaisi **G. Lindholmin** valahtoisen lausunnon. Lindholm todisti punaisten veriteoista, niiden joukossa Mouhijärven kirkkoherran murhasta. Ruumis oli löydetty ristiinnaulittuna alttaritauluun. Päälle oli verellä kirjoitettu: ”Auttakoon Jumalanne.”

Juttu on keksitty, luultavasti myös Lindholm. Mouhijärven kirkkoherraa ei surmattu, vaikka punaiset tappoivat muualla Suomessa kaikkiaan kymmenen pappia. Ketään ei ristiinnaulittu. Silti lehdet raportoivat ristiinnaulitsemisista milloin missäkin. Valeuutisille oli kysyntää keväällä 1918 – ja aivan tietystä syystä.

Toukokuu 1918 oli teloitusten huippusesonki. Todelliset tapaukset eivät riittäneet toiminnan oikeutukseksi. Tarvittiin valeuutisten dopingia. Ristiinnaulittu pappi palveli tarkoitusta erinomaisesti. Hän oli ottanut ristinsä niin kuin Jeesus käskee, mutta punaisista oli tullut julmia murhaajia, jotka veritekillä vieläpä irvailivat kuin Jeesuksen pilkkaajat Golgatalla.

Ilkka kysyi, ”onko näillä ihmismuodossa riehuvilla paholaisilla elämisen oikeutta”, ja vastasi itse kielteisesti. ”Näiden suhteen ei saa Esivalta miekkaansa hukkaan kantaa.” Keksityistä kauhukertomuksista löytyi oikeutus teloituksille.

Osattiin sitä punaisellakin puolella. Venäjälle paenneen **Otto Wille Kuusisen** mukaan Suomen työläiset olivat kuin ”alkukristilliset kommunistit”, jotka kuolivat Jeesuksen esimerkin seuraajina. Hän muistutti ”tuhansien toverien kärsimyksistä ja marttyyrikuolemasta”, joka synnyttää ”pyhän vihan”. Niin alkaisi uusi vallankumous, jossa vastustajaa ei säästettäisi.

Punaisten surutyötä ja syyllisyyttä

Punainen perintö ei rajoittunut vain Kuusisen kaltaisiin vihanlietsojiin, jotka perustivat Venäjällä Suomen kommunistisen puolueen. Suomen sosialidemokraattinen puolue irtisanoutui vallankumouskihkosta, vaikka edustikin punaista väestönosaa.

SDP ei voinut eikä halunnut unohtaa sisällissodan tapahtumia. 1920-luvun kuluessa ilmestyi monia muistoteoksia, joihin koottiin menehtyneiden punaisten kuvia, nimiä ja pieniä kertomuksia. Lukija, joka ajattelee punaisia sosialismin teoriaan kuuluvan uskontokritiikin kautta, saattaa hämmästyä teosten kristillistä luonnetta.

Vuonna 1928 julkaistu *Kärsimysten teiltä* –muistojulkaisu liittyi jo nimellään Kristuksen kärsimystiehen. Kirjan aloittaa **Pietari Salmenojan** runo, jossa punaiset samastetaan Kristukseen: ”Mies ristin alle läähättäen nääntyy, / pääkallonpaikalla on kohta jo.”

Runo edustaa sosialidemokraattista surutyötä, jossa kuolleita katsottiin kuin Kristusta kärsimysmystiikassa. ”Oi rakkain Jeesukseni, / piinattu, verinen, / jo särkyy sydämeni, kun tuskaas muistelen”, lauletaan vanhassa pitkäperjantain virressä 63. Salmenoja puolestaan kertoo värisevänsä haudoilla ”ja sinä vavahdat, kun muistat heitä”.

Yhdessä suhteessa kärsimysmystiikan ja punaisen surutyön välillä oli merkittävä ero. Virsi 63 toteaa kaunistelematta: ”säikähtyy sieluni, / kun kärsimääsi vaivaan / on syynä syntini.” Sosialidemokraattinen traditio sen sijaan oli haluton puhumaan syyllisyyskysymyksestä, erityisesti omasta syyllisyydestään.

Taipalsaaren punaisten muistomerkki on aikansa kuva. Se muistaa vain Kristus-hahmoisten punaisten kärsimystien, vaikka itsekriittisimmät alkoivat kysyä syyllisyydenkin perään. Sosialidemokraatti **Emil Saarinen** puuskahti vuonna 1938 *Suomen punakaarti* -nimisessä teoksessaan: ”Marttyyrikuunuja on vain kuurattu ja niiden taakse kätkeyty tulevilta polvilta ajan tapauksien virheet.”

Saarisen havainto ei ole vieras tänäkään päivänä. Kysymys väkivaltaisen vallankumouksen moraalisesta oikeutuksesta hautautuu helposti sen taakse, että valkoisten kurinpalautus oli ylettömän verinen.

Valkoinen uhri esivallan ja itsenäisyyden puolesta

Taipalsaaren valkoinen muistomerkki kiteyttää sen, miten valkoinen osapuoli tulkitsti sisällissodan. Se oli sekä venäläisiä vastaan käyty vapaussota että kapinan kukistaminen.

Vapaussota-tulkinta jatkoi Venäjän vallan viime vuosina toimineiden aktivistien perintöä. Kirkko suhtautui heihin varauksellisesti, sillä nämä toimivat emämaata ja keisaria, siis silloista esivaltaa vastaan. Punaisten vallankumous sen sijaan sai tuomion myös aktivisteilta.

Sisällissodan myötä kirkon ja aktivistien välinen jännite unohdettiin. Taipalsaaren valkoisten muistokivessä sodan kaksi valkoista tulkintaa elää rinnakkain. Valkoiset vainajat ovat kuolleet sekä itsenäisyyden että yhteiskuntajärjestyksen puolesta.

Sana ”puolesta” kuuluu hyvin yleiseen sankariuhripuheeseen, jossa vainajien kerrotaan ”antaneen henkensä” jonkun tärkeän asian ”puolesta”. Tällä puhetavalla on kristilliset juurensa, josta löytyy esimerkkejä Raamattua myöten.

Johanneksen evankeliumin 10. luvussa Jeesus kertoo antavansa henkensä lampaiden puolesta. Saman evankeliumin 15. luvussa Jeesuksen toiminta on esimerkkinä niin, että meidänkin on osoitettava rakkautta antamalla henkemme ystävien puolesta.

Toisin kuin joskus ajatellaan, sankariuhripuhe ei välttämättä lietso militaristista kiihkoa. Se voi kehottaa myös yhteiskunnan rauhanomaiseen rakentamiseen, kuten historioitsija **Eirik Hornborg** kirjoitti kapinavuonna: ”Heidän uhrikuolemansa on eläville suunnattu kehoitus tehdä työtä sen asian puolesta, jolle kaatuneet uhrasivat itsensä.”

Sankariuhripuhetta löytyi myös punaiselta puolelta. Siitä tuli myös yksi sovinnon tekemisen tavoista. Kaikki riippui siitä, millaiseen toimintaan uhrin katsottiin velvoittavan. Vaatiko uhri rangaistusta ja kosta vai yhteiskunnan rakentamista vai peräti sovintoa ja anteeksiantoa?

Kristus ja sovinto

Jarl Hemmer julkaisi vuonna 1931 romaanin *Mies ja hänen omatuntonsa*. Siinä pappi antautuu teloitettavaksi punakaartilaisen sijasta. Hemmer tekee selväksi, että pappi seuraa Jeesuksen esimerkkiä. Ennen kuolemaansa hän teroittaa, ettei hänen kuolemaansa saa kosta. Tämä on sovinnon uhri.

Sovintoa julistetaan jo hyvin varhain. Tällainen on kertomus Luumäen kappalaisesta **Otto Päiviöstä**, jonka punaiset teloittivat Kouvolassa. Päiviön viimeisiksi sanoiksi mainitaan Jeesuksen sanat ristillä: ”Isä, anna heille anteeksi, sillä he eivät tiedä, mitä he tekevät.” (Luuk. 23:34.)

Punainen vastine Päiviön hahmolle on joutsenolainen kansanedustaja **Sofia Hjulgrén**, jonka valkoiset teloittivat Viipurissa. Hjulgrénin viesti jälkipolville vaihtelee sen mukaan, mihin raamatunkohtaan hänen kerrotaan viittaneen ennen kuolemaansa.

Työväenliikkeen varhaisimmassa perinteessä Hjulgrén ilmoittaa maahan valuvan veren vaativan kosta (1. Moos. 4:10). Myöhemmin tämän rinnalle nousee väite, että valkoiset voivat tappaa ruumiin, mutteivat sosialismin henkeä (Matt. 10:28). Joutsenolaisessa paikallisperinteessä Hjulgrén kuitenkin rukoilee anteeksiantoa samoilla Jeesuksen sanoilla kuin Päiviö.

Taipalsaarella on kaksi muistomerkkiä, toinen metsässä ja toinen kirkon vieressä. Vuonna 1976 paljastettiin vielä kolmaskin hautausmaalle. Sen on pystyttänyt seurakunta ja kunta ”vuoden 1918 uhreille”, jotka toivottavasti kehottavat jo sovintoon.

Lue lisää:

Niko Huttunen, *Raamatullinen sota: Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa*. Historiallisia tutkimuksia 255. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2010.